

Tinirau me Kae

TE WHARE TAPERERE

Tinirau me Hine-te-iwaiwa

I tonoa a Kae e tēnei tokorua kia hara mai ki te whakawhānau mai i tā rāua pepe. I tutuki i a rātou, ā, ka whānau mai te pepe. Hei whakaarotanga ki a Kae mō āna mahi takitaki, me āna mahi whakawhānau nei, i tukuna e Tinirau tana mōkai pakake ki a ia kia hoki pai atu ki te kāinga. I tohutohu atu ki a Kae, kia hoki atu ki te kāinga, ki te oioi te pihapiha o Tūtūrangi, me heke ki raro, kei whakakukū, kei mate a ia! I āta whakarongo rānei a Kae? Kāo. I hoki rāua ko Tūtūrangi ki tōna kāinga, ka whakakukū te tohorā nei, ā, ka mate. Ka tahuna, ā, ka kaingia. I rongō a Tinirau i te kakara o te hinu i te ahi, ā, ka mōhio a ia, ko tona mōkai tohorā a Tūtūrangi tērā.

Tūtunui, te mōkai pakake

Auē te mamae! Auē te ngau o ngā whakaaro kino ki a Kae! Ka noho a Tinirau me tōna whānau i raro i ngā āhuatanga o tūmatatenga, o ngākau mōteatea ki a Tūtūrangi. Nā wai rā, ka whakaritea tētahi rautaki utu mō Kae. Ka whakamaheretia tētahi tira haere, ā, ko tēnei tira haere ko te katoa he wāhine. Ka tīmata ki a Hine-te-iwaiwa, ki a Hine-rau-kata-uri, ki a Hine-rau-kata-mea mā. E ai ki te whakaaturanga, he tira whā tekau wāhine te nui. Ko ā rātou mahi, he tiki ake i a Kae kia whakahokia atu ki a Tinirau, kia mate. Kāre kau he tāne, kei kitea, kia mōhio a Kae i tō rātou taenga atu ki a ia, he kino taua taenga atu, he hau matakehu hoki rānei.

He utu nui

Ka tae atu te tira haere nei ki te kāinga o Kae, kātahi ka huri ngā momo mihimihi, engari kīhai a Kae i paku menemene, i paku kata. Ka toko ake te whakaaro, me whai rautaki whakakata rātou kia mōhio ko Kae tērā, ā, kia whakahokia atu ki te Tinirau, kia mate. E ai ki ngā kōrero, i pau i a rātou ko ngā akoranga katoa, ko ngā āhuetanga katoa o Te Whare Tapere kia menemene, kia kata a Kae. Engari, kei raro e putu ana. Ka mutu rātou i tētahi haka e mōhiotia whānuitia ana, ko Pōro-te-teke. Ka tae atu te tira haere nei ki te kāinga o Kae, kātahi ka huri ngā momo mihimihi, engari kīhai a Kae i paku menemene, i paku kata. Ka toko ake te whakaaro, me whai rautaki whakakata rātou kia mōhio ko Kae tērā, ā, kia whakahokia atu ki te Tinirau, kia mate.

Ngā Mahi a Te Rēhia

E ai ki ngā kōrero, i pau i a rātou ko ngā akoranga katoa, ko ngā āhuetanga katoa o Te Whare Tapere kia menemene, kia kata a Kae. Engari, kei raro e putu ana. Ka mutu rātou i tētahi haka e mōhiotia whānuitia ana, ko Pōro-te-teke. Ki ahau nei, koia nei pea te wā i tapatahi ai ngā akoranga katoa o Te Whare Tapere i tētahi wāhi kotahi i tētahi wā kotahi. He mahi whakangahau, he mahi haka, he waiata, he kōrero paki, he whakaari, he kanikani – ērā āhuetanga katoa. Mōku ake, he hiahia nui nōku ki te whakatū i tētahi whare pēnei ki tō mātou kura! Mā reira pea e tino mōhio ai ki aua āhuetanga maha o te ao Māori, arā ko ngā mahi a Te Rēhia.

He kōrero tuku iho

E ai ki ngā kōrero whakapapa, ko Tinirau tētahi o ngā tamariki a Tangaroa. Koia nei ngā āhuetanga o ngā toi ariā. Ko Tāne-rore tētahi tamaiti a Tama-nui-te-rā me Hine-raumati. Ko Hine-ruhi te wahine o Tāne-rore. Ko Hine-ruhi te atua o te waiata, e kīia ana, nāna i tū te ata hāpara. He hononga hoki i waenganui i a Hine-te-iwaiwa me Tāne. Engari, koia nei kē te ātaahuetanga o te ao Māori, ko te whakapapatanga o tēnā tuahangata ki tēnā, ko tēnā wāhi ki tēnā, oti rā ko tāua te tangata. Ko Te Motutapu a Tinirau tētahi motutere i Rotorua, koirā hoki te motutere e kīia ana, ko Mokoia, i te wāhi o Te Arawa. Ko taku hononga ki taua iwi rā, ko Rongopaipāpā. He uri ahau nō Kahungunu, ā koia ko tana tamāhine. Ka mutu, ka moe a Rongomaipāpā i a Tūhourangi, nō Te Arawa waka.

Tauira E, 1.1 Te whakaatu māramatanga ki ngā aria toi rēhia
Kaiaka

I te mātaki mātou i tētahi whakaaturanga mō Te Whare Tapere, i rongo mārika ahau i te hohonutanga o tēnei momo whare. Kātahi rā te akoranga ko ēnā! Auē! Ko Te Whare Tapere e! I tīmata mai ngā kōrero i a Tinirau, rāua ko tōna hoa rangatira a Hine-te-iwaiwa. I raru, i māharahara tōna hapūtanga (I te hapū a Hine-te-iwaiwa), i raru hoki te whānautanga mai o tā rāua pēpi, nā reira i tonoa a Kae e Tinirau kia hara mai ki te tuku i ngā takutaku kia haumarū, kia whānau pai mai te pēpi. I whakaae a Kae, nā wai rā ka tukuna e ia ana kupu takutaku, ka puta mai a pēpi, ka mauri tau te whānau. E ai ki a Te Ahukaramū Royal, i te whakaaro iho a Tinirau kia tuku i tētahi koha ki a Kae mō āna mahi tohunga nei.

Koia nei ngā kupu o te Canva i hangaia e ahau.

I tonoa e Kae kia hoki ki tōna kāinga mā runga i te mōkai tohorā o Tinirau. Kātahi, ka tohutohu atu a Tinirau ki a Kae – kia hoki atu koe ki tō kāinga, ki te oioi te pihapiha o Tūtūrangi, me heke ki raro, kei whakakukū, kei mate a ia! Tēnā, manaakitia taku mōkai tohorā! I āta whakarongo rānei a Kae? Kāo. I hoki rāua ko Tūtūrangi ki tōna kāinga, ka whakakukū te tohorā nei, ā, ka mate. Ka tahuna, ā, ka kaingia. I rongo a Tinirau i te kakara o te hinu i te ahi, ā, ka mōhio a ia, ko tona mōkai tohorā a Tūtūrangi tērā. Auē te mamae! Auē te ngau o ngā whakaaro kino ki a Kae! Ka noho a Tinirau me tōna whānau i raro i ngā āhuatanga o tūmatatenga, o ngākau mōteatea ki a Tūtūrangi. Nā wai rā, ka whakaritea tētahi rautaki utu mō Kae. Ka whakamaheretia tētahi tira haere, ā, ko tēnei tira haere ko te katoa he wāhine. Ka tīmata ki a Hine-te-iwaiwa, ki a Hine-rau-kata-uri, ki a Hine-rau-kata-mea mā. E ai ki te whakaaturanga, he tira whā tekau wāhine te nui. Ko ā rātou mahi, he tiki ake i a Kae kia whakahokia atu ki a Tinirau, kia mate. ① Kārekau he tāne, kei kitea, kia mōhio a Kae i tō rātou taenga atu ki a ia, he kino taua taenga atu, he hau matakehu hoki rānei.

Tauira E, 1.1 Te whakaatu māramatanga ki ngā aria toi rēhia
Kaiaka

He aha te tohu kia mōhio ngā wāhine nei ki a Kae? Ko ōna niho tāpiki. Ka tae atu te tira haere nei ki te kāinga o Kae, kātahi ka huri ngā momo mihimihi, engari kīhai a Kae i paku menemene, i paku kata. Ka toko ake te whakaaro, me whai rautaki whakakata rātou kia mōhio ko Kae tērā, ā, kia whakahokia atu ki te Tinirau, kia mate. ② E ai ki ngā kōrero, i pau i a rātou ko ngā akoranga katoa, ko ngā āhuatanga katoa o Te Whare Tapere kia menemene, kia kata a Kae. Engari, kei raro e putu ana. Ka mutu rātou i tētahi haka e mōhiotia whānuitia ana, ko Pōro-te-teke. Arā, ko tū ko ngā ringaringa kei te papa, ko ngā waewae kei runga – kātahi ka puku kata mai a Kae, me te whakaatu mārika hoki i ōna niho tāpiki, ā, ka tukuna he karakia whakamoe. Ka mutu, ka whakahokia atu a Kae ki te motu tapu a Tinirau, kia mate. Ki ahau nei, koia nei pea te wā i tapatahi ai ngā akoranga katoa o Te Whare Tapere i tētahi wāhi kotahi i tētahi wā kotahi. He mahi whakangahau, he mahi haka, he waiata, he kōrero paki, he whakaari, he kanikani – ērā āhuatanga katoa.

③ Mōku ake, he hiahia nui nōku ki te whakatū i tētahi whare pēnei ki tō mātou kura! Mā reira pea e tino mōhio ai ki aua āhuatanga maha o te ao Māori, arā ko ngā mahi a Te Rēhia. E ai ki ngā kōrero whakapapa, ko Tinirau tētahi o ngā tamariki a Tangaroa. Koia nei ngā āhuatanga o ngā toi ariā. ④ Ko Tāne-rore tētahi tamaiti a Tama-nui-te-rā me Hine-raumati. Ko Hine-ruhi te wahine o Tāne-rore. Ko Hine-ruhi te atua o te waiata, e kīia ana, nāna i tū te ata hāpara. He hononga hoki i waenganui i a Hine-te-iwaiwa me Tāne. Engari, koia nei kē te ātaahuatanga o te ao Māori, ko te whakapapatanga o tēnā tuahangata ki tēnā, ko tēnā wāhi ki tēnā, oti rā ko tāua te tangata. ⑤ Ko Te Motutapu a Tinirau tētahi motutere i Rotorua, koirā hoki te motutere e kīia ana, ko Mokoia, i te wāhi o Te Arawa. Ko taku hononga ki taua iwi rā, ko Rongopaipāpā. He uri ahau nō Kahungunu, ā koia ko tana tamāhine. Ka mutu, ka moe a Rongomaipāpā i a Tūhourangi, nō Te Arawa waka.